

СРБИЈА НА МЕЂУНАРОДНОМ ТРЖИШТУ МЕСА

М. Ђоровић¹, С. Стевановић¹, Верица Лазић¹

Резиме: У раду је презентирана компаративна анализа важнијих показатеља светског и домаћег тржишта меса. Наиме, за последњих деветнаест година, по посматраним подпериодима, методом компаративне анализе изучене су квантитативне и структуралне разлике у производњи и промету меса на нивоу света, односно континената и појединих земаља. Дефинисани су водећи произвођачи, односно токови међународног промета и водећи извозници и увозници меса са посебним освртом на место и значај Србије, односно њену позицију на светском тржишту овог производа.

Сходно претходном, као и значају предметног производа за домаће тржиште, односно агроиндустрију и привреду у целини, у раду су посебно изучени биланси, структура, динамика и регионална усмереност домаће спољнотрговинске размене меса и месних прерађевина. Осим тога, указано је и на потребе, односно могућности, мере и правце даљег развоја домаће производње и извоза анализираних производа.

Кључне речи: месо, производња, тржиште, промет, извоз, увоз, биланс.

1. Увод

Истраживање тржишта меса битна је претпоставка развоја не само производње и пласмана овог производа, већ и развоја укупне сточарске производње, односно пољопривреде, агроиндустрије и привреде у целини. Сходно овоме и све израженијим међународним привредним и другим интеграционим процесима, циљ овог истраживања је да се методом компаративне анализе изуче важније карактеристике међународног и домаћег тржишта меса. Као изузетно значајни тржишни показатељи, изучене су тенденције, односно обим, динамика и структура производње и промета меса,

¹ Др Милутин Т. Ђоровић, ред.проф., др Симо В. Стевановић, доцент, Верица М. Лазић, асист.приправник, Пољопривредни факултет, Београд, e-mail: djormi@agrif.bg.ac.rs; stev@agrif.bg.ac.rs; vlazic@agrif.bg.ac.rs.

како на нивоу света тако и на нивоу континента и појединих земаља. Уз ширу анализу ових појава на домаћем тржишту, сагледани су место, значај и могућности Србије на међународном тржишту меса. При овоме, посебно је указано на карактеристике домаће спољнотрговинске размене предметних појава.

Истраживањем је обухваћено раздобље од 1989. до 2008. године. Појаве су најчешће анализирани преко вредности трогодишњих, или двогодишњих просека. Подпериоди су временски усаглашени са настајањем и деловањем врло сложених историјских и других догађаја у земљи. Резултати истраживања имају теоријску и практичну вредност. Корисно ће послужити, пре свега, креаторима економске и агроекономске политике на нивоу државе, али исто тако и доносиоцима пословних одлука на нивоу привредних субјеката, односно породичних газдинстава, као и разних институција и установа које се на одговарајући начин баве проблемима пољопривреде, агроиндустрије и руралног развоја у целини.

Као извори података, у истраживању су поред националних коришћене и међународне статистичке публикације од значаја за производњу и промет хране. Значајно је коришћен интернет, затим одговарајућа научна и стручна литература и посебно резултати досадашњих истраживања аутора овог рада. И најзад, у складу са изворима и карактеристикама података, у раду су примењене квантитативне и квалитативне методе истраживања тржишта.

2. Производња и промет меса у свету

При постојећем нивоу друштвено-економске развијености, светску производњу и међународни промет меса, као биолошки високовредну прехранбenu намирницу, карактеришу позитивни трендови развоја. Земље које су дефицитарне са овим производом, повећањем сопствене производње настоје да елиминишу дефиците и постану самодоволне, док оне које имају суфиците, већом производњом и ширим производним асортиманом, с једне стране, обогаћују домаћу понуду, а са друге, увећањем извоза, пре свега, прерађевина од меса, значајно повећавају своје девизне приходе. На тенденције светске производње и промета анализирани групе производа, врло илустративно указују подаци у табели 1.

Месо-укупно. У посматраном раздобљу, уз просечну годишњу стопу раста од 2,5%, производња меса у свету достиже ниво од око 286 милиона тона. У последњем подпериоду у односу на први, производња је повећана за 59%. Регионално посматрано, преко 75% светске производње меса дају Азија (44,9%) и Америка (30,3%). Учешће Европе (18,3%) је знатно ниже, а посебно Африке (4,4%) и Аустралије и Океаније (2,1%). У структури укупне светске

производње меса, водећу позицију има свињско месо, са учешћем од око 41%. На другом месту је живинско месо, са учешћем од око 30%. Говеђе месо и месо бизона, са учешћем од око 23%, заузима трећу позицију, док је учешће овчјег и козјег меса око 5% на четвртом месту. Последњу, пету позицију, са учешћем од свега 1,5%, заузима остало месо.

Табела 1. Обим, динамика и структура производње и промета меса у свету
Table 1 Volume, dynamics and structure of production and trade of meat in the world

- У 000 тона -
- Thousands of tons -

Производ	Ø 1989 – 1991.	Ø 1998 – 2000.	Ø 2006 – 2008.	Индекс	
				Ø1998/00 Ø1989/91	Ø2006/08 Ø1989/91
П р о и з в о д њ а					
Месо - укупно	179.803	229.768	285.900	127,8	159,0
Говеђе и месо бизона	55.307	59.126	65.083	106,9	117,7
Свињско месо	69.989	89.263	115.701	127,5	165,3
Живинско месо	40.913	65.537	86.774	160,2	212,1
Овчје и козје месо	9.624	10.969	14.042	114,0	145,9
Остало месо	3.970	4.873	4.300	122,7	108,3
И з в о з					
Месо - укупно	13.942	23.202	33.017	166,4	236,8
Говеђе и месо бизона	5.894	7.036	9.487	119,4	161,0
Свињско месо	4.180	6.814	10.858	163,0	259,8
Живинско месо	2.668	8.098	11.181	303,5	419,1
Овчје и козје месо	846	915	1.116	108,2	131,9
Остало месо	354	339	375	95,8	105,9
У в о з					
Месо - укупно	13.572	22.187	31.901	163,5	235,1
Говеђе и месо бизона	5.748	6.969	8.650	121,2	150,5
Свињско месо	3.926	6.739	10.637	171,7	270,9
Живинско месо	2.632	7.171	10.980	272,5	417,2
Овчје и козје месо	858	900	1.060	104,9	123,5
Остало месо	408	408	574	100,0	140,7

Извор: сајт www.fao.org и обрачун аутора

Паралелно са порастом производње, растао је и међународни промет меса. С просечном годишњом стопом раста од 4,6%, у последњем подпериоду у односу на први, односно базни, промет меса је повећан за 136,8%, и формиран је на нивоу од око 33 милиона тона. У односу на производњу, светски промет овог производа је релативно скроман и износи

непуних 12%. При овоме, са скоро изједначеним вредностима, Европа (42%) и Америка (41,1%) дају преко 83% светског извоза меса. Учешће осталих континената у светском извозу овог производа је изразито ниже. Азија учествује са 8,6%, а Аустралија и Океанија са 8,1%, док је учешће Африке скоро симболично и износи свега 0,2%. Истовремено, у светском увозу меса, у односу на све остале континенте, Европа има изразито високо учешће, чак 51,2%. Иза Европе, са релативно високим учешћем у светском увозу овог производа следе Азија (26%) и Америка (15,9%), док је учешће Африке (5,2%) и посебно Аустралије и Океаније (1,7%) знатно скромније. Сходно овоме, у структури међународног промета меса доминантне позиције, односно највеће и скоро изједначено учешће имају живинско (33,9%) и свињско месо (32,9%), док је учешће говеђег меса и меса бизона (28,7%) нешто мало ниже, а овчјег и козјег (3,4%) и посебно осталог меса (1,1%), значајно мање и најниже.

Говеђе месо и месо бизона. У свету се производи око 65 милиона тона говеђег меса и меса бизона. Уз врло скромну просечну годишњу стопу раста од 0,9%, у последњем подпериоду у односу на први, производња овог меса је повећана за 17,7%. Највећи део светске производње говеђег меса и меса бизона остварује се у Америци (44,7%). Други велики произвођач је Азија (26,1%), а потом следе Европа (17,2%), Африка (7,5%) и најзад Аустралија и Океанија (4,5%). Посматрано по земљама, највеће учешће у светској производњи ове групе производа имају: САД 18,5%, Бразил 12,1%, Кина 7,8%, Индија 4,3%, Руска Федерација 2,7%, Мексико 2,5%, Француска 2,3%, Канада 2,1%, Немачка 1,8% и Пакистан 1,7%. У светској производњи говеђег меса, Србија учествује са врло скромних 0,1%.

У међународном промету се налази око 9,5 милиона тона говеђег меса и меса бизона, што представља око 15% укупне светске производње ове групе производа. При просечној годишњој стопи раста од 2,5%, у последњем подпериоду у односу на први, промет говеђег меса и меса бизона повећан је за 61%. Регионално посматрано, највеће учешће у светском извозу ове групе производа има Америка (44,3%), а потом Европа (29,3%) и Аустралија и Океанија (19,2%). Учешће Азије (7,1%) у овом извозу је релативно скромно, а Африке (0,1%) симболично. Паралелно са извозом, Европа (44,8%) је највећи увозник говеђег меса и меса бизона. Осим Европе, врло значајни увозници су Америка (25,1%) и Азија (22,1%), док је увоз Африке (6,9%) и посебно Аустралије и Океаније (1,1%) знатно нижи.

Посматрано по земљама, водећи извозници говеђег меса и меса бизона су Бразил 22,3%, Аустралија 14,3%, Аргентина 6,4%, Ирска, Нови Зеланд и Канада са по 5,4%, САД 5,1%, Немачка 4,9%, Уругвај 4,8% и Холандија 4,6%. Међутим, паралелно са извозом, као водећи увозници ове групе производа

јављају се: Руска Федерација 9,5%, Јапан 7,3%, Италија 6,7%, САД 6,2%, Велика Британија 5,5%, Француска 4,7%, Мексико 4,1%, Холандија 3,9%, Египат 3,4% и Немачка 3,1%. Учешће Србије у укупном светском извозу говеђег меса је врло скромно и износи 0,1%, а учешће у увозу је скоро симболично 0,001%.

Свињско месо. У свету се просечно годишње производи око 116 милиона тона свињског меса. Уз просечну годишњу стопу раста од 2,7%, у последњем подпериоду у односу на први, производња свињског меса је повећана за 65,3%. Регионално посматрано, највећи произвођачи овог меса су Азија (61,1%) и Европа (22,2%), док је учешће Америке (15,6%) и посебно Африке (0,7%) и Аустралије и Океаније (0,4%) знатно ниже. Водеће земље – произвођачи су: Кина 50,6%, САД 8,5%, Немачка 4,0%, Шпанија 2,8%, Бразил 2,7%, Вијетнам 2,2%, Пољска 1,8%, Француска 1,7%, Канада 1,6% и Руска Федерација 1,5%. Учешће Србије у светској производњи свињског меса је скромно и износи 0,2%.

Међународни промет свињског меса је на нивоу од око 11 милиона тона, што чини само око 10% укупне светске производње овог производа. Уз просечну годишњу стопу раста од 5,2%, у последњем подпериоду у односу на први, промет свињског меса је повећан за високих 159,8%. Са учешћем од преко 66%, Европа је апсолутни лидер у светском извозу меса. Иза овог континента, као значајни извозници јављају се још и Америка (27,1%), односно Азија (6,2%), док је учешће Аустралије и Океаније (0,4%) и посебно Африке (0,1%) изразито скромно и симболично. Као и код извоза, Европа (63,8%) је истовремено и највећи увозник свињског меса. Поред Европе, велико учешће у светском увозу свињског меса имају и Азија (20,5%), односно Америка (11,7%), док је учешће Аустралије и Океаније (2,2%), односно Африке (1,8%) знатно ниже.

Као земље, највеће учешће у светском извозу свињског меса имају: Данска 12,8%, Немачка 10,8%, САД 10,4%, Канада 9,0%, Холандија 8,8%, Шпанија 6,8%, Белгија 6,7%, Бразил 6,5%, Кина 5,4% и Француска 5,1%. Паралелно са извозом, највећи део светског увоза овог производа апсорбују: Јапан 11,2%, Италија 10,1%, Немачка 9,8%, Велика Британија 9,3%, Руска Федерација 6,4%, Француска 4,4%, САД 4,2%, Мексико и Кореја по 3,6% и Кина 3,5%. У светском извозу свињског меса Србија учествује са 0,04%, а у увозу са 0,05%.

Живинско месо. У свету се просечно годишње производи око 87 милиона тона живинског меса. При релативно високој просечној годишњој стопи раста од 4%, у последњем подпериоду у односу на први, производња је повећана за 112,1%. Преко 79% светске производње живинског меса дају Америка (43,8%) и Азија (35,6%), а потом следи Европа (15,3%), Африка (4,1%) и Аустралија и Океанија (1,2%). Посматрано по земљама, највеће

учешће имају: САД 22,4%, Кина 18,4%, Бразил 10,3%, Мексико 2,9%, Индија 2,5%, Руска Федерација 2,0%, Француска и Велика Британија по 1,8%, Иран 1,6% и Индонезија 1,5%. Учешће Србије у светској производњи живинског меса је изразито скромно и износи свега 0,1%.

Као и код производње, тренд међународног промета живинског меса је изразито позитиван. Уз просечну годишњу стопу раста од 7,8%, у последњем подпериоду у односу на први, промет живинског меса је повећан за високих 319,1% и формиран је на нивоу изнад 11 милиона тона, што представља око 13% укупне светске производње овог производа. Регионално посматрано, са учешћем од преко 56%, Америка је апсолутни лидер у светском извозу живинског меса. На другом месту је, такође, са високим учешћем Европа (30,8%), док је учешће Азије (12,5%) знатно ниже, а Аустралије и Океаније (0,2%), односно Африке (0,1%) скоро симболично. Међутим, када је реч о увозу, водеће позиције имају Европа (43,6%) и Азија (35,3%), а потом следе Америка (13%), Африка (7%) и Аустралија и Океанија (1,1%).

Као земље, највеће учешће у светском извозу живинског меса имају: Бразил 27,1%, САД 26,4%, Холандија 7,9%, Кина 6,7%, Француска 5,2%, Тајланд 4,0%, Белгија 3,6%, Немачка 3,2%, Велика Британија 2,5% и Пољска 1,9%. Паралелно са извозом, највећи део светског увоза овог производа апсорбују: Руска Федерација 12%, Кина 11,7%, Јапан 8,2%, Велика Британија 6,2%, Мексико 5,5%, Немачка 5,1%, Саудијска Арабија 4,2%, Холандија 4,1%, Јужна Африка 2,4% и Француска 2,2%. У светском извозу, односно увозу живинског меса, Србија у оба правца учествује скоро симболично, са по 0,02%.

Овчје и козје месо. Светска производња овчјег и козјег меса је на нивоу од око 14 милиона тона. При просечној годишњој стопи раста од 2%, у трећем подпериоду у односу на први, производња ове групе производа повећана је за 45,9%. Скоро 62% светске производње даје Азија, а потом следе Африка (15,1%), Европа (10,2%), Аустралија и Океанија (8,8%) и Америка (4,1%). Посматрано по земљама, са учешћем од 34,2% у светској производњи, Кина је светски лидер у производњи овчјег и козјег меса. Остали велики произвођачи су: Индија 5,5%, Аустралија 4,6%, Нови Зеланд 4,0%, Пакистан 3,9%, Иран 3,5%, Судан и Велика Британија са по 2,4%, Турска 2,3% и Нигерија 1,8%. У светској производњи овчјег и козјег меса, Србија учествује са скромних 0,2%.

У међународном промету се налази преко милион тона овчјег и козјег меса, што чини само око 8% укупне светске производње ове групе производа. С просечном годишњом стопом раста од 1,5%, у последњем подпериоду у односу на први, светски промет ових производа повећан је за око 32%. Регионално посматрано, са учешћем од скоро 68% у светском извозу овчјег и

козјег меса, Аустралија и Океанија је највећи извозник ове групе производа. Такође, са релативно високим учешћем, иза овог континента следи Европа (22,5%), док је учешће Азије (5,2%) и Америке (3,6%) знатно ниже, а Африке (1,1%) изразито скромно. Истовремено, највећи увозници ове групе производа су Европа (44%), Азија (26,7%) и Америка (16,6%), док Африка (7,3%) и Аустралија и Океанија (5,4%) имају најнижи увоз.

Посматрано по земљама, светски лидери у извозу ове групе производа су Нови Зеланд (33,2%) и Аустралија (30,7%). Остали значајни учесници у светском извозу су: Велика Британија 8%, Ирска 4,8%, Кина 3,1%, Белгија 2,4%, Шпанија 2,2%, Уругвај 1,6% и Холандија и САД са по 1,1%. Међутим, паралелно са извозом, највећи део светског увоза ове групе производа апсорбују: Француска 13%, Велика Британија 11%, САД 9%, Кина 7%, Саудијска Арабија 6%, Белгија и Немачка по 4%, Мексико, Јапан и Јужна Африка по 3%. Србија у светском извозу и увозу овчјег и козјег меса, у оба правца, учествује са изразито скромних 0,01%.

Остало месо. Светска производња ове групе производа, односно оних врста меса које нису предмет појединачних анализа, достиже ниво од преко 4 милиона тона. При врло скромној просечној годишњој стопи раста од 0,4%, у последњем подпериоду у односу на први, производња је повећана за свега 8,3%. Регионално посматрано, највећи део светске производње ове групе производа остварује се у Азији (26,8%) и Африци (24,4%), а потом у Америци (20,5%) и Европи (19,1%), а најмање у Аустралији и Океанији (9,2%).

При врло скромној просечној годишњој стопи раста од само 0,3%, међународни промет осталог меса достиже ниво од око 400 хиљада тона, што чини око 10% светске производње ове групе производа. У последњем подпериоду у односу на први, промет предметних производа повећан је свега за 6%. При овој, са учешћем од 55,7%, Европа је највећи светски извозник осталог меса. Иза Европе, такође, врло значајан извозник ове групе производа је Америка (18,7%), а потом следе Азија (9,9%), Африка (8,2%) и најзад Аустралија и Океанија (7,5%). Но, као и код извоза, Европа је истовремено и највећи увозник осталог меса (74,9%). Осим тога, и код осталих континената исти је редослед код увоза као и код извоза, тј. иза Европе по учешћу у светском увозу ове групе производа следи Америка (8%), Азија (7,7%), Африка (5,2%) и Аустралија и Океанија (4,2%).

Испољене регионалне разлике у производњи и промету меса у свету, како по обиму тако и по структури, резултанта су бројних природних, друштвених и привредних чинилаца. Међутим, као најважнији чиниоци наводе се: бројно стање, структура и расни састав стоке и живине; прираст стоке и живине; продаја и откуп стоке и живине; обим клања стоке и живине; спољнотрговинска размена стоке и живине; број, структура и куповна моћ

становништва; ниво економске развијености земље; развијеност пољопривреде и прехранбене индустрије; ниво научних, техничких и технолошких достигнућа; обим материјалних улагања у развој пољопривреде и посебно сточарства, и мере економске, односно државне политике земље.

Учешће Србије у светској производњи и промету анализираних врста меса, врло је скромно и скоро симболично. Наиме, њено учешће у производњи ових производа креће се у распону од 0,1% до 0,2%, а у извозу од 0,01% до 0,1% и у увозу, од 0,001% до 0,05%.

Анализом групног учешћа развијених и неразвијених земаља, односно земаља у развоју, у укупној светској производњи појединих врста меса, констатовано је да развијене земље дају већи део светске производње говеђег меса и меса бизона (око 55%), док неразвијене земље и земље у развоју имају веће учешће у производњи свињског (57%), живинског (53%), овчјег и козјег меса (око 56%).

Релативно скромна заступљеност меса у међународном промету у односу на обим светске производње истог, резултанта је, пре свега, специфичних технолошко-комерцијалних карактеристика производа, широке распрострањености производње и настојања свих земаља, а посебно неразвијених земаља и земаља у развоју да домаће потребе за месом првенствено подмирују сопственом производњом.

Осим код увоза живинског меса, групно, развијене земље у односу на неразвијене и земље у развоју, имају веће учешће како у укупном светском извозу тако и у увозу свих осталих анализираних врста меса. Наиме, развијене земље у укупном светском извозу, односно увозу говеђег меса и меса бизона, учествују са 84, односно 76%, свињског меса 87, односно 83%, и код овчјег и козјег меса са 92, односно 63%. Међутим, код живинског меса, развијене земље имају само веће учешће у извозу (62%), док у увозу, веће учешће имају неразвијене земље и земље у развоју, јер је реч о релативно јевтинијој врсти меса.

Доминацију развијених земаља, како у извозу тако и у увозу анализираних производа (осим код увоза живинског меса), првенствено узрокују виши ниво економске развијености, односно већа куповна моћ потрошача, потребе за богатијим асортиманом понуде на домаћем тржишту, развијенија прехранбена индустрија, увоз сировина ради прераде и извоза скупљих финалних производа, реекспортни послови, могућности стицања већег профита на бази разлика у ценама на домаћем и иностраном тржишту и сл.

3. Производња и промет стоке и меса на домаћем тржишту

Сточарство као најинтензивнија грана пољопривреде и основни индикатор нивоа њене развијености, не само да најнепосредније утиче на развој производње меса, као биолошки високовредне прехранбене намирнице, већ преко овог производа, као и низ других, такође, висококвалитетних и неопходних у исхрани, снажно утиче и на развој укупне агроиндустрије, односно привреде у целини. Ова констатација произилази, с једне стране, из међусобне повезаности и условљености сточарске производње и производњи других привредних делатности, и с друге стране, из несумњиво великог значаја анималних производа у исхрани домаћег становништва и у развоју домаће спољнотрговинске размене.

У Србији постоје веома повољни, али не и довољно искоришћени, како природни тако и остали ресурси за остваривање знатно веће, стабилније, квалитетније и структурно адекватније, односно тржишту боље прилагођене производње анималних производа и посебно меса, као изразито значајног и у овом раду анализираног прехранбеног производа. На тенденције, односно обим, динамику и структуру домаће производње и промета стоке и меса, врло илустративно указује анализа података у табели 2.

Месо – укупно. У анализираном периоду, уз мање или веће осцилације по подпериодима, укупну производњу меса у Србији карактерише перманентни пад и на нивоу је од око 500.000 тона. Са негативном стопом раста од – 0,7%, у другом подпериоду у односу на базни, односно први, производња је опала за 6,5%, а у трећем, још више, чак за 12,6%. Посматрано по врстама, у односу на први подпериод, једино је производња свињског меса имала симболично повећање од 0,9%, док је производња свих осталих врста, још увек, знатно испод базног нивоа. Највећи пад производње је испољен код живинског и говеђег меса. Испољени пад укупне производње меса логична је последица, пре свега, перманентног пада броја грла стоке и живине, али и још драстичнијег пада њиховог обима промета. У другом подпериоду у односу на базни, продаја и откуп су опали за 64,5%, а у трећем за 60,2% и на нивоу су од око 124.000 тона. При овако негативним тенденцијама у производњи и промету, у структури укупне домаће производње меса, највеће учешће има свињско месо, око 56%, а потом следе говеђе са око 19%, живинско око 15% и овчје око 4,5%. Учешће јестивих органа у укупној производњи меса је око 5%.

Говеда и говеђе месо. У Србији се просечно годишње производи преко 90.000 тона говеђег меса. Уз негативну стопу раста од – 1,6%, у другом подпериоду у односу на базни, производња је опала за 20,8%, а у трећем, чак за 26,3%. На пад производње говеђег меса најнепосредније су утицали пад броја грла говеда и пад њиховог обима промета. Наиме, у другом подпериоду у односу на први, број говеда је опао за 18,3%, а у трећем, чак за 30,5% и на

нивоу је од преко милион грла. Пад промета је још већи, у другом подпериоду у односу на први, продаја и откуп су опали за 82,9%, а у трећем за 76,1% и на нивоу су од само 28.000 тона.

Табела 2. Обим, динамика и структура производње и промета стокe и меса у Србији¹⁾
Table 2. Volume, dynamics and structure of production and trade of livestock and meat in Serbia

Производ	Ø1989-1991.	Ø 1998-2000.	Ø 2006-2008.	Индекс	
				Ø 1998/00 Ø 1989/91	Ø 2006/08 Ø 1989/91
Производња меса у хиљ.тона					
Месо - укупно	551,7	515,6	482,0	93,5	87,4
Говеђе месо	125,3	99,3	92,3	79,2	73,7
Свињско месо	267,7	284	270	106,1	100,9
Живинско месо	103,7	72	73,7	69,4	71,1
Овчје месо	23	18,3	21	79,6	91,3
Јестиви органи	32	42	25	131,3	78,1
Број грла стокe и живине у хиљ.грла ²⁾					
Говеда	1.555	1.270	1.080	81,7	69,5
Свиње	4.271	4.139	3.546	96,9	83,0
Живина	23.734	22.084	17.172	93,0	72,4
Овце	2.139	1.618	1.607	75,6	75,1
Продаја и откуп стокe и живине у хиљ.тона					
Продаја и откуп-укупно	311,1	110,5	123,7	35,5	39,8
Говеда	117	20	28	17,1	23,9
Свиње	163	81	76	49,7	46,6
Живина ³⁾	26	9	19	34,6	73,1
Овце	5,1	0,5	0,7	9,8	13,7

Извор: Интернет страна: www.webrzs.stat.gov.rs, и обрачун аутора.

- 1) Производња у Републици Србији, без података за Косово и Метохију.
- 2) Број грла стокe на дан 15. јануара.
- 3) Укључена је и продаја на сељачкој пијаци.

Свиње и свињско месо. Просечна годишња производња свињског меса је на нивоу од око 270.000 тона. При просечној годишњој стопи раста од 0,1%, у другом подпериоду у односу на први, производња овог меса је повећана за свега 6,1%, а у трећем за симболичних 0,9%. На скроман или

боље речено на стагнирајући обим производње, најнепосредније су утицале негативне тенденције у кретању броја грла свиња и њиховог обима промета. У другом подпериоду у односу на базни, број свиња је опао за 3,1%, а у трећем за 17% и на нивоу је изнад 3.500.000 грла. У односу на број грла, пад продаје и откупа био је још већи. У другом подпериоду у односу на први, продаја и откуп су опали за високих 50,3%, а у трећем за 53,4%, и крећу се на нивоу од око 76.000 тона.

Живина и живинско месо. Домаћа производња живинског меса је на нивоу од око 74.000 тона. Уз негативну стопу раста од – 1,8%, у другом подпериоду у односу на први, производња овог меса је опала за високих 30,6%, а у трећем за 28,9%. Негативне тенденције у производњи меса последице су, пре свега, пада броја живине и обима њиховог промета. У другом подпериоду у односу на базни, број живине је опао за 7%, а у трећем за 27,6% и на нивоу је изнад 17.000.000 грла. Пад промета је изразито велик. У другом подпериоду у односу на први, продаја и откуп су опали за драстичних 65,4%, а у трећем за 26,9% и на нивоу су од око 19.000 тона.

Овце и овчје месо. Просечна годишња производња овчјег меса у Србији је на нивоу од око 21.000 тона. Уз негативну просечну годишњу стопу раста од – 0,5%, у другом подпериоду у односу на базни, производња овог меса опала је за 20,4%, а у трећем за 8,7%. Остварени пад производње првенствено је последица пада броја грла оваца и њиховог обима промета. У другом подпериоду у односу на први, број оваца је опао за 24,4%, а у трећем за 24,9% и на нивоу је од око 1.600.000 грла. Пад промета је знатно драстичнији. У другом подпериоду у односу на базни, продаја и откуп оваца опали су за високих 90,2%, а у трећем за 86,3% и на нивоу су од свега 700 тона.

Јестиви органи – изнутрице. У Србији се просечно годишње производи око 25.000 тона јестивих органа, односно изнутрица. При негативној стопи раста од – 1,3%, у другом подпериоду у односу на базни, производња је опала за 31,3%, а у трећем за 21,9%. Као и код меса, на пад обима производње јестивих органа, најнепосредније су утицали пад броја грла стоке и живине, као и пад њиховог обима промета.

Резултати истраживања непобитно потврђују да је укупна домаћа производња меса у перманентном паду и да је иста и након 17 година још увек значајно испод нивоа базног, односно првог подпериода (Ø1989/91.год.) Посматрано по врстама, осим код свињског, чија је производња на нивоу базног подпериода, код свих осталих врста меса, она је значајно испод овог подпериода, а посебно код живинског и говеђег меса. Испољене тенденције су логична последица не само перманентног пада броја грла стоке и живине свих врста, већ и још драстичнијег пада њиховог промета, односно продаје и откупа.

Негативне тенденције у кретању броја грла стоке и живине, односно њиховог обима промета, а тиме и најнепосредније у производњи меса, резултанта су директног или индиректног утицаја бројних узрока и околности, како оних из деведесетих година 20.века, тако и оних из најновијег периода. Као посебно значајни узроци наводе се: насилни распад СФРЈ, рат у окружењу и унутар земље, санкције међународне заједнице, НАТО агресија у 1999. години, покидан процес друштвене репродукције, привредна рецесија, пад пољопривредне и индустријске производње, неефикасан транзициони процес, недовољна улагања у развој пољопривреде и перманентно занемаривање чињенице о њеним несумњивим компаративним предностима унутар домаће привреде, непостојање адекватног интегралног програма развоја производње и прераде пољопривредних производа, неадекватна организација и недовољна материјално-техничка опремљеност породичних газдинстава, неадекватна организација откупа тржишних вишкова, неефикасна примена међународних стандарда, традиционализам у производњи и спора измена производне структуре у корист тзв.елитних и технолошки, односно биолошки високовредних производа, нестабилни друштвено-политички односи и сл.

Сходно претходном, отклањање актуелних узрока негативних кретања посматраних појава представља приоритетан задатак у остваривању бржег развоја не само домаће производње, тржишта, промета и спољнотрговинске размене анализираних производа, већ и укупне домаће пољопривреде, односно агроиндустрије, породичних газдинстава и руралних подручја земље у целини.

4. Србија у спољнотрговинској размени меса

Претходно наведени узроци негативних кретања у домаћој производњи и промету стоке, живине и меса, снажно су утицали и на постојеће стање у спољнотрговинској размени, како ових производа тако и укупне пољопривреде, односно агроиндустрије и привреде у целини. На карактеристике предметне размене и посебно размене меса, врло аргументовано указују подаци у табели 3.

У посматраном раздобљу, с тенденцијом повећања дефицита, биланс спољнотрговинске размене укупне привреде, перманентно је негативан. У последњем, односно у другом подпериоду у односу на први, дефицит је повећан чак за 82% и достиже ниво од близу 11 милијарди УСД. Због ниске стартне основе, извоз је имао динамичнији пораст од увоза. Покривеност увоза извозом је свега 47,6%. У истом подпериоду, у структури укупног

извоза, пољопривреда и прехрамбена индустрија учествују са око 18%, а у увозу са око 6%.

Табела 3. Биланс, динамика и структура домаће спољнотрговинске размене свежег и прерађеног меса

Table 3. Balance, dynamics and structure of foreign trade of domestic fresh and processed meat

Производ	У хиљадама УСД						Индекс	
	Ø 2003 – 2004.			Ø 2007 – 2008.			Ø 2007/08 2003/04	Ø 2007/08 2003/04
	извоз	увоз	салдо (+ -)	извоз	увоз	салдо (+ -)	извоз	увоз
I Укупно привреда	3.140.000	9.115.000	-5.975.000	9.898.800	20.776.400	-10.877.600	315,2	227,9
II Укупно пољ. и прехрамб. инд.	688.000	755.000	- 67.000	1.823.250	1.289.850	533.400	265,0	170,8
III Месо и месне прерађевине	17.371	13.550	3.821	91.972	34.306	57.666	529,5	253,2
A. Свеже, расхлађено и смрзнуто месо	6.185	5.714	471	47.381	10.705	36.676	766,1	187,3
1. Говеђе месо	5.557	60	5.497	35.328	141	35.187	635,7	235,0
2. Свињско месо	21	4.240	-4.219	5.276	8.593	-3.317	25123,8	202,7
3. Овчје месо	8	169	-161	722	458	264	9025,0	271,0
4. Живинско месо	446	895	-449	5.377	440	4.937	1205,6	49,2
5. Ост. месо, циг. и др. клан. произ.	153	350	-197	678	1.073	-395	443,1	306,6
B. Месо сушено, сољено, димљ. и сл.	1.199	1.007	192	3.195	5.249	-2.054	266,5	521,3
1. Говеђе месо	11	0	11	169	111	58	1536,4	-
2. Свињско месо	1.075	845	230	3.015	4.947	-1.932	280,5	585,4
3. Ост. месо, јест. браш. и клан. пр.	113	162	-49	11	191	-180	9,7	117,9
V. Конз. месо, кобасице и сл.	9.987	6.829	3.158	41.396	18.352	23.044	414,5	268,7
1. Кобас. и сл. кланич. производи	4.385	2.557	1.828	24.228	11.450	12.778	552,5	447,8
2. Месо и др. произв. говеђи, нн.	445	11	434	1.893	64	1.829	425,4	581,8
3. Шун., плећ. и остали произ., св. меса, нн.	1.682	310	1.372	6.583	1.071	5.512	391,4	345,5
4. Месо и др. пр. од жив., нн.	673	3.835	-3.162	1.229	5.603	-4.374	182,6	146,1
5. Цигерице, припр. или конз., нн.	2.231	51	2.180	5.981	120	5.861	268,1	235,3
6. Прип. месо ост. и др. месни пр.	571	65	506	1.482	44	1.438	259,5	67,7

Извор: сајт www.vebrzs.stat.gov.rs, интерни материјали Републичког завода за статистику, Београд, и обрачун аутора.

За разлику од укупне привреде, негативан биланс спољнотрговинске размене пољопривреде и прехранбене индустрије из првог подпериода, трансформисан је у позитиван биланс у другом подпериоду са суфицитом од преко 533 милиона УСД. Извоз је имао динамичнији пораст од увоза. Покривеност увоза извозом повећана је са 91,1% на 141,4%. У структури извоза, односно увоза укупне пољопривреде и прехранбене индустрије, учешће извоза, односно увоза меса и месних прерађевина је око 5%, односно око 3%.

Биланс спољнотрговинске размене меса и месних прерађевина, за разлику од претходна два биланса, у оба подпериода има позитиван салдо. У другом подпериоду у односу на први, суфицит је повећан чак за око 1.409% и достиже ниво од око 58 милиона УСД. Покривеност увоза извозом је 268,1%. У структури укупне вредности извоза, односно увоза анализираних група производа, свеже месо у извозу учествује са око 52%, а у увозу са око 31%, док прерађено месо, у извозу учествује са око 48%, а у увозу са око 69%. При овоме, у структури укупног извоза месних прерађевина, подгрупа месо сушено, сољено, димљено и сл. учествује са око 7%, а подгрупа конзервирано месо, кобасице и сл., чак са око 93%, док у структури укупног увоза, подгрупа месо сушено, сољено, димљено и сл., учествује са око 22%, а подгрупа конзервирано месо, кобасице и сл. са око 78%.

Подгрупа свеже, расхлађено и смрзнуто месо има позитиван биланс размене у оба подпериода. У другом подпериоду у односу на први, суфицит је већи за високих 7.687% и на нивоу је од око 37 милиона УСД. Покривеност увоза извозом је повећана са 108,2 на 442,6%. Посматрано по производима, перманентно позитиван биланс спољнотрговинске размене има само говеђе, а стално негативан свињско и остало месо, односно цигерице и други кланични производи. Негативни биланси овчјег и живинског меса из првог подпериода, трансформисани су у позитивне билансе у другом подпериоду.

У структури извоза подгрупе свеже, расхлађено и смрзнуто месо, који је у последњем подпериоду на нивоу од око 47 милиона УСД, највеће учешће има говеђе месо (74,6%), док је учешће живинског (11,4%) и свињског (11,1%) скоро изједначено, а овчје месо (1,5%) учествује скоро симболично. Истовремено, у увозу ове групе производа, који је на нивоу од око 11 милиона УСД, највеће учешће имају свињско (80,3%) и остало месо, односно цигерице и други кланични производи (10,0%), док је учешће говеђег меса (1,3%) најниже. Овчје (4,3%) и живинско месо (4,1%), за наше услове, имају релативно значајно и скоро изједначено учешће.

Извоз свежег, расхлађеног и смрзнутог меса, најчешће је усмерен у Македонију, Италију, Грчку, Уједињене Арапске Емирате, Босну и Херцеговину, Црну Гору, Конго, Кину и Вијетнам. Истовремено, увоз ових

производа најчешће је оствариван из Аустрије, Немачке, Шпаније, Холандије, Белгије, Италије, Мађарске, Грчке, Француске и Словеније.

Подгрупа месо сушено, сољено, димљено и сл., у првом подпериоду има позитиван, а у другом врло негативан биланс спољнотрговинске размене. Дефицит је на нивоу од око 2 милиона УСД. Покривеност увоза извозом је око 61%. Посматрано по производима, у оба подпериода, салдо је једино позитиван код говеђег меса, док је код свињског позитиван само у првом, а врло негативан у другом подпериоду. Остало месо, јестиво брашно и други кланични производи, с тенденцијом значајног повећања, имају перманентно негативан салдо.

У структури извоза подгрупе месо сушено, сољено, димљено и сл., који је у последњем подпериоду изнад 3 милиона УСД, највеће учешће има свињско месо, док је учешће говеђег меса знатно ниже. Истовремено, у увозу, који је на нивоу изнад 5 милиона УСД, највеће учешће има свињско месо, док је учешће осталог меса, јестивог брашна и других кланичних производа, а посебно говеђег меса, знатно ниже.

Подгрупа конзервирано месо, кобасице и сл., у оба подпериода имају позитиван биланс спољнотрговинске размене. У другом подпериоду у односу на први, суфицит је већи за око 630% и на нивоу је од око 23 милиона УСД. Покривеност увоза извозом је повећана са 146,2% на 225,6%. Посматрано по производима, осим код производа од живинског меса, у оба подпериода, биланс размене је свуда позитиван.

У структури извоза подгрупе конзервирано месо, кобасице и сл., који је у последњем подпериоду на нивоу од око 41 милион УСД, највеће учешће имају кобасице и слични кланични производи, а потом шунка, плећке и остали производи од свињског меса нигде напоменути, односно цигерице припремљене или конзервиране и нигде напоменути производи. Истовремено, у структури увоза, који је на нивоу изнад 18 милиона УСД, највеће учешће имају, такође, кобасице и слични кланични производи, и месо и други производи од живине нигде напоменути.

Извоз месних прерађевина најчешће је усмерен у Босну и Херцеговину, Македонију, Руску Федерацију, Хрватску, Црну Гору, Мађарску, Албанију, Бугарску и Нигерију. Истовремено, увоз ових производа најчешће је оствариван из Аустрије, Словеније, Немачке, Хрватске, Мађарске, Италије, Босне и Херцеговине, Француске, Македоније, Шпаније, Холандије и Данске.

Коначно, иако су биланси спољнотрговинске размене укупне привреде и прехранбене индустрије, односно меса и месних прерађевина, за разлику од биланса укупне привреде, позитивни, с обзиром на потребе и расположиве ресурсе, стање по предметној ствари ни у овим сегментима домаће привреде

није задовољавајуће. Стога, већа, стабилнија, структурно адекватнија и квалитетнија производња меса и месних прерађевина, битне су претпоставке не само стабилизације домаћег тржишта, већ и знатно већег извоза, пре свега, прерађевина, а тиме повољније спољнотрговинске размене како ових производа, тако и агроиндустрије, односно привреде у целини.

5. Закључак

У посматраном раздобљу, уз просечну годишњу стопу раста од 2,5%, светска производња меса достиже ниво од око 286 милиона тона. Остварени обим производње не само да значајно заостаје за оптималним потребама у исхрани становништва, већ је исти и регионално и структурно врло различито и неуједначено размештен, како по континентима тако и по појединим земљама. Развијене земље дају већи део светске производње говеђег меса и меса бизона, док неразвијене земље и земље у развоју имају веће учешће у производњи свињског, живинског, овчјег и козјег меса. Учешће Србије у укупној светској производњи меса је изразито скромно и износи око 0,17%. При овоме, у производњи говеђег и живинског меса учествује са по око 0,1%, а у производњи свињског и овчјег меса са по око 0,2%.

С просечном годишњом стопом раста од 4,6%, међународни промет меса достиже ниво од око 33 милиона тона, што представља свега око 12% укупне светске производње овог производа. Регионални размештај промета је врло различит и неуједначен, како по обиму тако и по структури. Осим код увоза живинског меса, развијене земље у односу на неразвијене и земље у развоју, имају веће учешће, како у укупном светском извозу тако и у укупном светском увозу свих осталих анализираних врста меса. Учешће Србије у међународном промету посматраних производа је врло скромно, али и доста неуједначено од производа до производа и креће се у извозу од 0,01% (овчје месо) до 0,1% (говеђе месо), а у увозу од 0,001% (говеђе месо) до 0,05% (свињско месо).

При негативној стопи раста од – 0,7%, садашњи ниво производње меса у Србији од око 500.000 тона, и после пуних 19 година, још увек је значајно нижи, тј. за око 12,6% од производње у првом, односно базном подпериоду. Испољени пад производње меса, логична је последица још драстичнијег пада, како броја грла стокe и живине тако и њиховог обима промета. Промет је опао чак за 60,2% и на нивоу је од око 124.000 тона. Посматрано по врстама, пад производње меса и стокe, врло је различит и неуједначен по годинама.

Биланс домаће спољнотрговинске размене укупне привреде перманентно је негативан. Степен покривености увоза извозом је свега 47,6%. Негативан биланс спољнотрговинске размене пољопривреде и

прехрамбене индустрије у првом, трансформисан је у позитиван биланс размене у другом подпериоду, а покривеност увоза извозом је повећана са 91,1% на 141,4%.

Биланс спољнотрговинске размене меса и месних прерађевина, за разлику од претходна два биланса, у оба подпериода има позитиван салдо и достиже суфицит од око 58 милиона УСД, а степен покривености увоза извозом је 268,1%. У структури извоза, односно увоза укупне пољопривреде и прехрамбене индустрије, учешће извоза, односно увоза меса и месних прерађевина је око 5%, односно око 3%. Међутим, посматрано по подгрупама, стање биланса је различито. Биланси подгрупа: - свеже, расхлађено и смрзнуто месо, и – конзервирано месо, кобасице и сл., у оба подпериода имају позитиван салдо, док биланс подгрупе – месо сушено, сољено, димљено и сл., у првом подпериоду има позитиван, а у другом негативан салдо.

Обим и структура домаће производње меса значајно заостају за расположивим ресурсима и захтевима домаћег и међународног тржишта. У ствари, потребе и могућности за остваривање веће и структурно адекватније производње, односно већег суфицита и извоза са побољшаном структуром у корист финалних – на тржишту вишеструко скупљих производа, очигледне су и неспорне.

Највећи део домаће спољнотрговинске размене меса и месних прерађевина одвија се у оквиру европског тржишта, а пре свега са земљама у окружењу. Извоз треба проширити у што већи број земаља у свету и првенствено на тржишта са већом куповном моћи потрошача. Посебно треба афирмисати извоз тзв. елитних, диететско – нутритивних и биолошки високо вредних производа.

Отклањање актуелних, у тексту наведених, узрока негативних кретања посматраних појава и интегрално програмско организовање свих релевантних субјеката у процесу репродукције, битне су претпоставке за остваривање оптималне производње и профитабилног извоза меса и месних прерађевина. При свему овоме, посебну пажњу треба посветити програмском организовању сточарске производње и производње меса у руралним подручјима.

Литература

1. Бјелић, П., (2008), *Међународна трговина*, Економски факултет, Београд.

2. Богданов, Н., Шеварлић, М. - уредници, (2009), *Пољопривреда и рурална подручја Србије* – Тематски зборник, Друштво аграрних економиста Србије и Пољопривредни факултет, Београд.
3. Ђоровић, М., Милановић, М., Симић, Ј. и Лазић, В., (2005), *Специфични аспекти истраживања тржишта хране*, Маркетинг, бр.2, Београд.
4. Ђоровић, М., Стевановић, С. и Лазић, В., (2009), *Глобално тржиште меса*, Економика пољопривреде, бр.3, Београд.
5. Ђоровић, М., Томин, А, (2007), *Тржиште и промет пољопривредних производа*, Пољопривредни факултет, Београд.
6. Марковић, П., Бабовић, Ј., (2002), *Србија у новом веку – менаџмент и маркетинг у савременом развоју пољопривреде*, Савез пољопривредних инжењера и техничара Југославије, Београд.
7. Милановић, М., (2009), *Економија природних ресурса*, Мегатренд универзитет, Београд.
8. Милановић, М., Михајловић, Б. и Параушић, В., (2009), *Елементи конкуренције и структурне типологије аграрног тржишта у Србији*, Економика пољопривреде, бр.4, Београд.
9. Милосављевић, М., (2002), *Процес глобализације светске привреде*, Институт економских наука, Београд.
10. Петровић, М., (2002), *Сточарство*, Пољопривредни факултет, Београд.
11. Поповић, Г., (2009), *Макроекономски аспекти агроелекономских мера у ЕУ*, Економика пољопривреде, бр.2, Београд.
12. Поповић, В., Катић, Б., (2007), *Увозна заштита и подршка извозу пољопривреде Србије у процесу приступања СТО и ЕУ* – монографија, Институт за економику пољопривреде, Београд.
13. Ракита, Б., (2002), *Међународни маркетинг*, Економски факултет, Београд.
14. Стевановић, С., (2009), *Развој тржишне производње у пољопривреди Републике Србије* – монографија, Друштво аграрних економиста Србије и Пољопривредни факултет, Београд.
15. Tomić, D., Ševarlić, M. - Edited by, (2007), *Development of Agriculture and rural areas in Central and Eastern Europe* – Thematic Proceedings European Association of Agricultural Economists; Serbian Association of Agricultural Economists.

16. Tomić, D., Vasiljević, Z. i Cvijanović, D. – Edited by, (2009), *The Role of Knowledge, Innovation and Human Capital in Multifunctional Agriculture and Territorial Rural Development* – Thematic Proceedings European Association of Agricultural Economists, Institute of Agricultural Economics Belgrade.
17. Цвијановић, Д., Хамовић, В., Субић, Ј., Иванчевић, С. - уредници, (2008), *Мултифункционална пољопривреда и рурални развој (III)* – међународни научни скуп, Тематски зборник, Институт за економику пољопривреде, Београд.
18. Интернет, ФАО публикације и публикације РЗСС.

Примљено: 25.02.2010.

Одобрено: 26.03.2010

SERBIA ON THE INTERNATIONAL MEAT MARKET

Milutin T. Đorović, Ph.D, Simo V. Stevanović, Ph.D, Verica M. Lazić, B.Sc
Faculty of Agriculture, Belgrade, Republic of Serbia

Summary

The paper contains a comparative analysis of some of the most important indicators of both global and domestic meat market. Namely, the quantitative and structural differences in the production and trade of meat for observed subperiods in the last nineteen years for the world, continents and some countries were analyzed, by using the method of comparative analysis. Leading producers, international trade flows, leading exporters and importers of meat were defined, with special emphasis on the position and importance of Serbia on the world meat market.

Pursuant to the above, as well as the importance of the above-mentioned product for the domestic market, ie agroindustry and the economy as a whole, the paper particularly studies balances, structure, dynamics and regional orientation of foreign trade of domestic meat and meat products. In addition, the paper points to the needs, capabilities, measures and directions of further development of domestic production and export of products analyzed.

Key words: meat, production, market, trade, export, import, balance.

Author's Address:

Dr Milutin T.Đorović
Poljoprivredni fakultet
Nemanjina 6,
Beograd – Zemun
Republika Srbija
e-mail: djormi@agrif.bg.ac.rs.